Journal of Modern Science tom 3/26/2015, s. 311–321

Unemployment as a threat to social security – the state in Poland since 2005

Bezrobocie zagrożeniem bezpieczeństwa społecznego – stan w Polsce od 2005 roku

Paulina Siejka-Wieczerzycka
Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie
paulinasiejka1@gmail.com

Abstracts

Unemployment is one of the most acute social issues. This phenomenon is complex and multidimensional, which is a threat to public safety – it brings negative consequences for the unemployed, their families and the whole society. With unemployment are related to other problems: social discontent, the load on the budget, professional deactivation, or even social marginalization. Unemployment can lead to family breakdown, or a general reduction in public health. Therefore, the article presents the basic concepts associated with this phenomenon, but the scale of this phenomenon is shown by tests carried out on the basis of the data of the Central Statistical Office and Labour Offices. In addition, based on the data of the Social Opinion Research Centre, examined the opinions of economically active people about their sense of threat of losing their jobs. All this is presented phenomenon of unemployment in Poland in two areas: unemployment recorded in the years 2005–2014 and the insecurity of losing current work among economically active persons in the years 2005–2015.

Uznaje się, że bezrobocie jest jedną z najbardziej dotkliwych kwestii społecznych. To zjawisko złożone i wielowymiarowe, które jest zagrożeniem dla bezpieczeństwa społecznego – przynosi ujemne skutki dla bezrobotnych, ich rodzin, a także dla całego społeczeństwa. Z bezrobociem wiążą się inne problemy: niezadowolenie społeczne, obciążenie budżetu, zawodowa dezaktywacja czy nawet marginalizacja społeczna. Bezrobocie może stać się przyczyną rozpadu rodziny czy też ogólnego obniżenia zdrowotności społeczeństwa. Dlatego też w artykule przedstawiono podstawowe pojęcia związane z tym zjawiskiem, zaś jego skalę określono za

pomocą badań przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny oraz Urzędy Pracy. Ponadto, w oparciu o dane Centrum Badań Opinii Społecznej, wskazano opinie osób aktywnych zawodowo na temat ich poczucia zagrożenia utratą pracy. Wszystko to zobrazowało zjawisko bezrobocia w Polsce w dwóch płaszczyznach: bezrobocie rejestrowane w latach 2005–2014 oraz poczucie zagrożenia utratą obecnej pracy wśród osób aktywnych zawodowo w latach 2005–2015.

Keywords:

unemployment, threat, social security, Poland, family

bezrobocie, zagrożenie, bezpieczeństwo społeczne, Polska, rodzina

Wstęp

Zjawisko bezrobocia towarzyszy ludzkości niemal od zawsze. Jedynie oblicze i rozmiary tego zjawiska zmieniają się w zależności od funkcjonującego ustroju społeczno-gospodarczego. Stan ten jest bardzo złożony, postrzegany w wymiarze ekonomicznym, prawnym czy społecznym. Ponadto ma wpływ zarówno na dynamikę rozwoju ekonomicznego, jak i standard życia ludności, co decyduje o nastrojach społecznych (E. Staszewska, 2012, s. 13).

Niewątpliwie bezrobocie stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa społecznego (zob. B. Barbachowska, K. Dziurzyński, M. Such-Pyrgiel, A. Szejniuk, 2014, s. 179 i n.). Już w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r. wskazano, że „*barierą dla dalszego rozwoju jest utrzymujące się zjawisko długotrwałego bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego, a co za tym idzie rozwarstwienia społecznego i nierównego dostępu do dóbr i usług*".

Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego

W Słowniku języka polskiego PWN pojęcie zagrożenia definiowane jest jako „*sytuacja lub stan, które komuś zagrażają lub w których ktoś czuje się zagrożony*". „Zagrażać" to według Słownika „*stać się dla kogoś lub czegoś realnym niebezpieczeństwem*" (Słownik języka polskiego PWN).

Zagrożenia społeczne są to zagrożenia, skutkiem których jest brak bądź niedostatek środków utrzymania. Źródła zagrożeń społecznych, to: byt, schronienie, zdrowie, praca, dzieciństwo, środowisko, ubóstwo,

osamotnienie, edukacja, zagrożenia fizyczne (J. Gierszewski, 2013, s. 85) (Such-Pyrgiel, 2015).

Już z definicji bezpieczeństwa socjalnego i społecznego wypływają zagrożenia dla społeczeństwa. Bezpieczeństwo społeczne definiowane jest bowiem jako „*ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizacji aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne.*" (A. Skrabacz, S. Sulowski, 2012, s. 7). Wspomniane bezpieczeństwo społeczne wiązane jest z bezpieczeństwem socjalnym, jednak to pierwsze jest stanem szerszym. Bezpieczeństwo socjalne natomiast, to „*ochrona którą dostarcza społeczeństwo swoim członkom poprzez zapobieganie ekonomicznej i społecznej nędzy, która może być powodowana redukcją zarobków, chorobą, macierzyństwem, dyskryminacją w sektorze zatrudnienia, bezrobociem, niepełnosprawnością, podeszłym wiekiem.*" (Definicja Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1984 r.; zob. P. Majer, 2012, s. 243) (Such-Pyrgiel, 2015).

W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r. stwierdzono, że „*barierą dla dalszego rozwoju jest (…) utrzymujące się zjawisko długotrwałego bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego, a co za tym idzie rozwarstwienia społecznego i nierównego dostępu do dóbr i usług. Szansą na zwiększenie spójności społecznej będą działania aktywizujące, umożliwiające powszechne uczestnictwo w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego.*".

Należy szczególnie podkreślić, że bezrobocie jest ogromnym zagrożeniem dla rodziny – podstawowej komórki życia społecznego (zob. A. Krajewska, 2014, s. 61 i n.; P. Siejka, 2013, s. 439–440). Brak pracy jednego z rodziców lub obojga oraz powstająca w związku z tym bieda coraz częściej uniemożliwiają prawidłowe funkcjonowanie polskiej rodziny. Niewątpliwie bowiem bezrobocie znacznie wpływa na powstawanie problemów materialnych, mieszkaniowych, zdrowotnych czy też edukacyjnych. Zjawisko to ogranicza ponadto zaspokajanie potrzeb w wielu sferach życia, a także jest powodem poczucia zagrożenia – pojawia się lęk nie tylko o przyszłość własną, ale również przyszłość potomstwa. Dlatego też należy stwierdzić, że bezrobocie to stan deprywacji – ciągłego niezaspokojenia potrzeby emocjonalnej, sensorycznej, kulturowej, społecznej czy biologicznej oraz brak zrealizowania zamierzeń bądź celów życiowych (A. Gadula, w: A. Skrabacz, S. Sulowski, 2012, s. 222; zob. A. Szejniuk, 2014, s. 159 i n.) (Barbachowska i inni, 2014).

Istota i rodzaje bezrobocia

W Leksykonie polityki społecznej bezrobocie definiowane jest jako:

- brak równowagi na rynku pracy, który wyraża się nadwyżką pracy nad jej popytem;
- sytuacja, gdzie grupa zdolnych do pracy i gotowych do jej podjęcia pracowników nie znajduje możliwości zatrudnienia;
- niezaspokojona potrzeba pracy, która przynosi dochód;
- stan przymuszonej bezczynności zawodowej jednostki, który spowodowany jest trudnością znalezienia zatrudnienia;
- stan przeciwstawny pełnemu zatrudnieniu – najczęściej definiowany jako sytuacja, w której każdy zdolny do pracy i chcący pracować człowiek może znaleźć pracę w stosunkowo krótkim czasie oraz na warunkach, które regulowane są przepisami prawa pracy (B. Rysz-Kowalczyk, 2002, s. 20–21).

Bezrobotnym (w potocznym znaczeniu) jest natomiast osoba, która poszukuje pracy zarobkowej, i która pozbawiona jest możliwości jej wykonywania wskutek braku ofert pracy. W znaczeniu prawnym bezrobotny definiowany jest natomiast jako osoba, która posiada status bezrobotnego, wynikający z zarejestrowania się we właściwym urzędzie (B. Rysz-Kowalczyk, 2002, s. 20–21; zob. art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy).

Uznaje się, że istnieje już ponad 70 różnych typów bezrobocia (M. Socha, U. Sztanderska, 2000, s. 15). Ogólnie bezrobocie dzielone jest na:

- bezrobocie przymusowe – osoba chce podjąć pracę, ale nie może jej uzyskać;
- bezrobocie dobrowolne – dana osoba podejmie pracę, ale na warunkach korzystniejszych niż proponowane;
- bezrobocie całkowite – to brak zarobków związany z niemożnością uzyskania odpowiedniego zatrudnienia w sytuacji, gdy dana osoba jest zdolna do pracy, jest do dyspozycji i pracy rzeczywiście poszukuje.

Ze względu na przyczyny powstawania bezrobocia wyróżnia się:

- bezrobocie frykcyjne, fluktuacyjne (płynne, przejściowe) – oznacza normalne funkcjonowanie rynku pracy, jeśli wynosi 3–5%;
- bezrobocie strukturalne (technologiczne) – spowodowane jest strukturalnym niedopasowaniem podaży pracy do popytu na pracę;
- bezrobocie koniunkturalne – związane jest z przejściowo obniżonym popytem na pracę;

- bezrobocie klasyczne (płacowe) – powstaje wskutek zbyt wysokich płac realnych (zob. szerzej: B. Rysz-Kowalczyk, 2002, s. 20–21; J. Gierszewski, 2013, s. 170–171).

  Ze względu na formę, w jakiej występuje, wyróżnia się:
- bezrobocie jawne (rejestrowane) – to osoby, które są zarejestrowane w urzędach pracy i uprawnione do zasiłku;
- bezrobocie ukryte – obejmuje bezrobotnych niezarejestrowanych w urzędach pracy, którzy pracują w niepełnym wymiarze czasu pracy, okazjonalnie (dorywczo), bądź którzy pracują na stanowiskach poniżej swoich kwalifikacji; grupa ta obejmuje również osoby, które pozostają niezwolnione z pracy, mimo ich nieprzydatności (U. Batorska, 2005, s. 242).

  Ze względu na czas trwania wyróżnia się:
- bezrobocie krótkookresowe – do 3 miesięcy bez zatrudnienia;
- bezrobocie średniookresowe – dotyczy osób pozostających od 3 do 12 miesięcy bez zatrudnienia
- bezrobocie długookresowe – odnosi się do osób, które bez zatrudnienia pozostają powyżej 12 miesięcy;
- bezrobocie długotrwałe – nazywane również chronicznym – dłuższe pozostawanie bez pracy jest powodem zmniejszenia szans na ponowne zatrudnienie
- bezrobocie sezonowe – powodowane jest periodyczną zmiennością warunków klimatycznych, a także cyklów produkcyjnych w pewnych działach gospodarczych, w szczególności w rolnictwie oraz powiązanej z nim gospodarce żywnościowej;
- bezrobocie wtórne – powroty do bezrobocia, wielokrotne rejestracje bezrobotnych (J. Gierszewski, 2013, s. 171; por. B. Rysz-Kowalczyk, 2002, s. 20–21)

  Ze względu na zasięg terytorialny wyróżnia się:
- bezrobocie lokalne;
- bezrobocie regionalne;
- bezrobocie powszechne.

Dane statystyczne dotyczące zjawiska bezrobocia

Miernikiem bezrobocia jest stopa bezrobocia – stosunek liczby osób bezrobotnych do liczby osób aktywnych zawodowo (odsetek siły roboczej, która nie ma pracy, ale zarejestrowana jest jako poszukująca pracy). Stopa bezrobocia wyrażana jest w procentach (Ł. Arendt, A. Hryniewicka, I. Kukulak-Dolata, B. Rokicki, 2002, s. 23).

Wykres 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce w latach 2005–2014

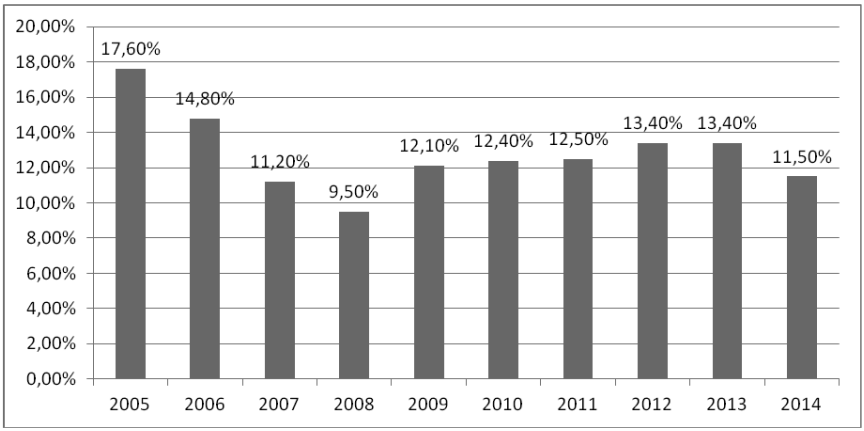

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stat.gov.pl)

Z przedstawionych danych wynika, że najwyższą stopę bezrobocia w Polsce zarejestrowano w roku 2005 (17,60%). Do roku 2008 włącznie, notowano stały spadek stopy bezrobocia. Do roku 2013 stopa bezrobocia nieznacznie wzrastała, zaś w roku 2014 ponownie odnotowano jej spadek (11,50%).

Mapa 1. Stopa bezrobocia w Polsce według województw (czerwiec 2014, grudzień 2014)

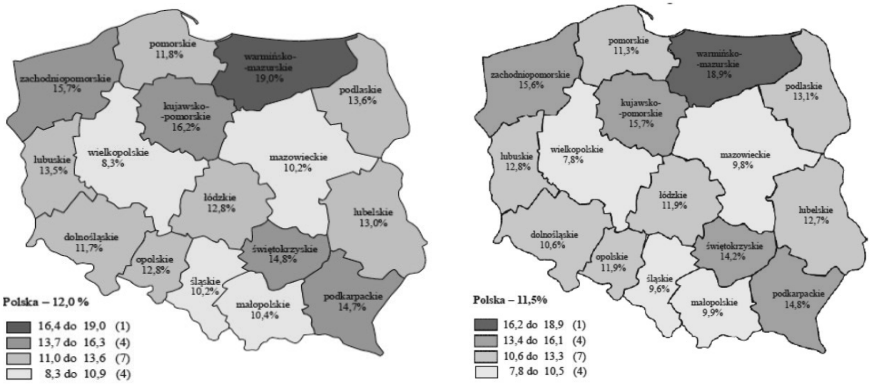

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Urząd Pracy w Olsztynie

Z przedstawionych danych wynika, że w czerwcu 2014 r. najwyższa stopa bezrobocia została zarejestrowana w województwie warmińsko-mazurskim, gdyż wynosiła aż 19,0%. Równie wysoki poziom bezrobocia rejestrowanego charakteryzował województwa: kujawsko-pomorskie (16,2%), zachodniopomorskie (15,7%), świętokrzyskie (14,8%) oraz podkarpackie (14,7%). Natomiast najniższą stopę bezrobocia zarejestrowano w województwach: wielkopolskim (8,3%), mazowieckim (10,2%), śląskim (10,2%) oraz małopolskim (10,4%).

W grudniu 2014 r. sytuacja wyglądała podobnie: najwyższy poziom bezrobocia rejestrowanego charakteryzował województwa: warmińsko-mazurskie (18,9%), kujawsko-pomorskie (15,7%), zachodniopomorskie (15,6%), podkarpackie (14,8%) i świętokrzyskie (14,2%). Najniższa zaś stopa bezrobocia została zarejestrowana w województwach: wielkopolskim (7,8%), śląskim (9,6%), mazowieckim (9,8%) i małopolskim (9,9%).

Stopa bezrobocia w Polsce w 2014 r. wynosiła 11,5%.

Zagrożenie bezrobociem

Wykres 2. Zagrożenie bezrobociem w Polsce w 2014 i 2015 r.

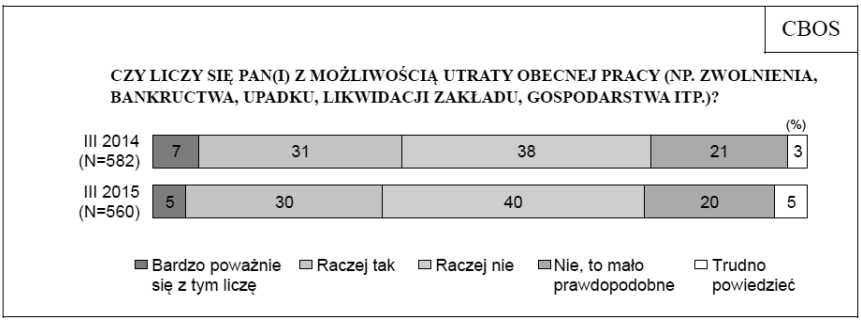

Źródło: Komunikat z badań CBOS 2015 (cbos.pl)

W porównaniu do 2014 roku, w roku 2015 zmniejszyła się liczba osób aktywnych zawodowo, które czują się zagrożone utratą obecnej pracy. O 3 punkty procentowe zmniejszyła się liczba osób, które liczyły się z możliwością utraty pracy (w 2015 r. łącznie obawiało się o ten stan 35% osób, podczas gdy w 2014 r. było to 38%). Należy zwrócić uwagę na fakt, że jedynie około jedna piąta respondentów zdecydowanie odpowiedziała,

że przedstawiona sytuacja jest mało prawdopodobna. Także jedynie 5–7% bardzo poważnie liczy się z możliwością utraty pracy.

Jeśli zaś chodzi o poczucie zagrożenia utratą pracy w poszczególnych województwach, to sytuacja przedstawia się następująco:

Mapa 2. Terytorialne zróżnicowanie poczucia zagrożenia bezrobociem

Odsetki odpowiedzi twierdzących na pytanie: Czy liczy się Pan(i) z możliwością utraty obecnej pracy (np. zwolnienia, bankructwa, upadku, likwidacji zakładu, gospodarstwa itp.)?

Źródło: Komunikat z badań CBOS 2015 (cbos.pl)

Na podstawie powyższych danych stwierdzić należy, że największe zagrożenie bezrobociem odczuwają mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego oraz mazowieckiego (39%), niewiele mniejsze – osoby mieszkające w województwie podlaskim, podkarpackim i małopolskim. Najmniejsze obawy w tej kwestii mają mieszkańcy województwa opolskiego (20%) oraz wielkopolskiego (21%).

Wykres 3. Poczucie zagrożenia bezrobociem w Polsce w latach 2005–2015 – wskazania osób aktywnych zawodowo

Czy liczy się Pan(i) z możliwością utraty obecnej pracy (np. zwolnienia, bankructwa, upadku, likwidacji zakładu, gospodarstwa itp.)?

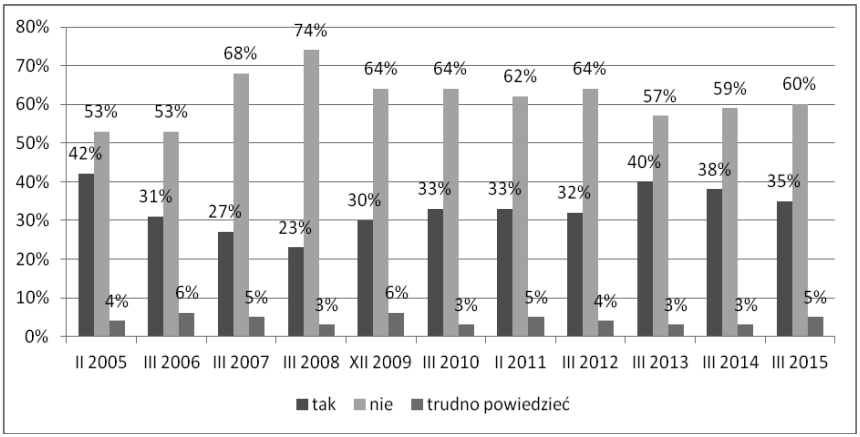

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań CBOS w latach 2005–2015

Przedstawione dane obejmują odpowiedzi: **tak** („raczej tak", „bardzo poważnie się z tym liczę"), **nie** („raczej nie", „nie, to mało prawdopodobne") oraz **trudno powiedzieć**. Na ich podstawie stwierdzić należy, że wśród osób aktywnych zawodowo utrzymuje się lęk przed bezrobociem. Najmniej osób odczuwało zagrożenie w 2008 r., kiedy to jedynie 23% osób aktywnych zawodowo twierdziło, że „poważnie" lub „raczej poważnie" liczą się z utratą obecnej pracy. Należy jednak zauważyć ogólny stały wzrostu poczucia zagrożenia bezrobociem w kolejnych latach. Jak widać, od 2007 r. stopniowo zwiększał się odsetek pracowników, obawiających się utraty pracy, aż do roku 2013, kiedy to aż 40% pracowników stwierdziło, że czują takie zagrożenie. W kolejnych latach daje się zauważyć nieznaczny spadek poczucia zagrożenia bezrobociem z jednoczesnym wzrostem poczucia bezpieczeństwa w sferze pracy. W każdym roku od 3 do 6% osób aktywnych zawodowo nie potrafiło dokładnie określić, czy liczą się z możliwością utraty pracy, odpowiadając: trudno powiedzieć.

Podsumowanie

Przedstawione dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz Urzędów Pracy ukazały rzeczywistą skalę zagrożenia, jakim jest bezrobocie w Polsce w latach 2005–2014. Pamiętać przy tym należy, że obok bezrobocia jawnego występuje bezrobocie ukryte (zjawisko to zostało pokrótce wyjaśnione w niniejszej pracy). Z przedstawionych danych wynika, że stopa bezrobocia w Polsce w 2014 r. wynosiła 11,50% – w tym roku najwięcej mieszkańców pozostawało bez pracy w województwie warmińsko-mazurskim, zaś najmniej w województwie wielkopolskim.

Od wielu lat Centrum Badania Opinii Społecznej prowadzi cykliczne badania, dotyczące bezrobocia i poczucia zagrożenia bezrobociem w Polsce. W oparciu o te dane stwierdzić należy, że nadal wiele osób odczuwa lęk przed utratą pracy, choć od 2013 r. odsetek osób z poczuciem takiego zagrożenia nieznacznie maleje. Warto dodać, że najwięcej osób odczuwa lęk w województwie warmińsko-mazurskim oraz mazowieckim, zaś najmniej – w województwie opolskim.

Bezrobocie to bez wątpienia zjawisko negatywne, które przynosi ujemne konsekwencje nie tylko dla samych bezrobotnych i ich rodzin, ale również dla całego społeczeństwa. Wysoka stopa bezrobocia w Polsce w ostatnich latach wymaga łagodzenia skutków tego zjawiska, co wiąże się z zastosowaniem narzędzi minimalizowania jego skutków – aktywnej oraz pasywnej polityki społecznej państwa.

References

Akty prawne

Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. 2004, nr 99, poz. 1001 ze zm.).

Literatura

Arendt, Ł., Hryniewicka, A., Kukulak-Dolata, I., Rokicki, B. (2002), Bezrobocie – między diagnozą a działaniem.

Barbachowska B., Dziurzyński K., Such-Pyrgiel M., Szejniuk A., (2014), Bezrobocie a bezpieczeństwo społeczne. Analiza zjawiska na przykładzie powiatu podwarszawskiego, *Journal of Modern Science* Tom 2/21/2014, Wyd. WSGE, Józefów 2014, ISSN: 1734-2031, s. 179–209.

Batorska, U. (2005),Rodzaje i struktura bezrobocia w Polsce, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 1.

Drabik, U. i Sobol, E. (2014), Słownik języka polskiego PWN, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Gdula, A. (2012), Zagrożenia społeczne współczesnej polskiej rodziny, w: A. Skrabacz i S. Sulowski (2012), Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia, uwarunkowania, wyzwania, Warszawa: Elipsa. ISBN 978-83-715-1079-3

Gierszewski, J. (2013), Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego, Warszawa: Difin.

Krajewska, A. (2014), Skutki bezrobocia i ubóstwa w życiu rodzin, Journal of Modern Science, nr 2/12/21.

Majer, P. (2012), Istota i zakres bezpieczeństwa społecznego na początku XXI wieku, Journal of Modern Science, nr 1/12.

Rysz-Kowalczyk, B. (2002), Leksykon polityki społecznej, Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.

Siejka, P. (2013), Wpływ migracji zarobkowych na bezpieczeństwo rodziny, Journal of Modern Science, 4/19/213.

Skrabacz, A. i Sulowski, S. (2012) Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia, uwarunkowania, wyzwania, Warszawa: Elipsa.

Socha, M. i Sztanderska, U. (2000), Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Staszewska, E. (2012), Środki prawne przeciwdziałania bezrobociu, Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Such-Pyrgiel M., Dziurzyński K., (2015). Bezpieczeństwo społeczne, (w:) *Leksykon Bezpieczeństwo. Wybrane pojęcia*, pod red. P. Chodaka, wyd. WSGE, Józefów, ISBN 978-83-62753-54-3, s. 141 i s. 143–144.

Strony internetowe

www.cbos.pl
www.stat.gov.pl